

EMMANUEL INCHAUSPE (1815-1902)

Atharratze, 2003-IX-25

Junes Casenave-Harigile

Emmanuel Inchauspe, 1815eko azaroaren 12an, Harismendian, Zunarretan, sortu zen. Etxalte ttipi hartan bederatzü haur hazi ziren, bi anaia eta sei arreba. Anaiak Ameriketarat joan ziren eta hiru arreba seroratu. Aita eta amak, Zunarreta ütirik, Onizegainean, etxalte bat erosi züen et ahan bizitü ziren. Berak, berantxeago, han, eliza erromanoaren kantüan etxe bat eraiki züan. Orano xüti eta eder ageri da, eliza bera aurritürik delarik. Horko hilerritan ehorzirik izan zen.

Baionako apezgeitegian ikasgeiak egin zütüan, neke handirik gabe, gano errex eta argiz düntürik izan eta. 1840eko ekainaren 13an, apeztü zen, Lacroix apezküpiak ordenatürik.

Honek apez gaztea ontsa ezagützen züan eta haren ahal handiak gores ten. Arren, jakitate haboro bil lezan eta teologia barnagotik iker, apezgeitegian begiratü züan. Inchauspe lanari arraheinki lotü zen.

Bi urteren bürian, 1842ko San Leonen bestan, apezküpiak, Baionako ospitale zibileko omonier izentatü züan, gazte izanagatik ; ospitale hori gero Euskal Erakustokia zatekean. Hogeita bi urtez, 1842ko martxoaren 2tik eta 1864ko barantailaren 9alartino, han egonen zen. Güzien honean, bai erien, bai seroren, bai büüzagien honean han bere lanean ari izan zen. Berak, nahigabeen eta heriotzeen erditan, beretik hanitx eman züan, taigabe güzien zerbütüko eta haien gogo bihotzeko zaurien eztitzeko egin ahalak eginez.

Halere arte zombait igaraiten züan ospitaleko idaztegiaren sailkatzen, bere xüberotar eüskalkiaren barnatzen, beste eüskalkien ikertzen.

Kalonje ohorezko zen 1855ta danik. Apezküpiak Kalonje titülüdün, 1863ko abentüaren 28an, egin züan, eta, 1864ko barantailaren 9an, jarri. Heben ere üken züan bere betiko arraheintarzüna eta izarigabe lanean erauntsi züan. Bestalde, apezküpiak, noiztenka, lan berezi bat edo beste emaiten zeion betatzeko, hala nola diosesa güziko Adorazionearen antolatzeko. Apezküpütegiko idazkari ezarri züan ere Franchisteguy apezaren ordezeko. Batikano Kontzilio lehenean bere teologo aholkari bezala hartü züan, zeren eta Inchauspe Jauna Aita Saintüaren hütsezintarzüanaren altetiar kartsüa beitzen.

Lau urte gero, Ducellier, Lacroix-ren ondotik, 1878an, Baionako apezküpü zen. Bikario nausi izentatü züan 1882ko azaroaren 10ean. Fleury-Hottot apezküpüak sail hortan ützi züan. Hau hil zenean, bikario kapitular bezala, hilabete zonbaitez, diosesa kudeatü züan. Atüneko gizona izan eta, apezzen izentzeak sortü zeitzon nekeak ederki goitü zütüan.

Ordüan ere esküinü zibilarekilanko harreman gogorrak üken zütüan. Prefetak, 1889ko legebiltzarreko haüteskünteak zirela eta, erretor zonbaiten günez kanbiatzea galtegin züan, baizik eta züen kontre mintzatzen zirela, botzemailen libertatea joz. Horietan zen Diharassary, Kanboko erretora. Inchauspe bikario orokorra gogor egon zen eta ez züan üko egin.

Bena, Jauffret apezküpüa, 1890eko martxoaren 10ean, Baionara jin zen apezküpü bezala eta Inchauspe baztertü behartü zeion, etsaiek galtegiten beitzüen haren kanporatzea. Diharce Jaunak ordezkatü züan bikario orokor bezala eta harek delako apezak beren herrietarik hürrüntü zütüan.

Inchauspe Jauna, Baionan, alor handienetan berrogeita hamar urtez, 1840etik eta 1890eala ari ondoan, Onizegaineala, eraiki züan etxeala, bizitzera joan zen. Han hamabi urtez biziko zen, adiskideek üngüratürik eta süstatürik, orozgain azken bi urteetan, eritarzünak jo züanean. Azken hatsa eman züan, 1902ko irailaren 25ean, 86 urteak zütüalarik.

Bere etxearen saihetsean den hilerritan ehortzirik da, Onizegainean. Hona hobiaren harrian irakur daitekean idazkia, berak hontürik:

I H S

Heben dago

Arrapiztiaren haiduru

Emmanuel Inchauspe

Harismendy Apezaren

Korpitza. Hil izan da

Setemeren 25n 1902,

Adinaren 86 ourthetan.

Vicari Jeneral Jaun

Apezcupuaren lagun

Vaticano Concilioan.

Euscararen eta Euscaldunen

Maithazale eta eraikizale.

Ohoreak igaiten khea bezala

Obra honec betikotz iraiten.

Inchauspek, bere apezgoaren lanetik harat, hanitx idatzi dü bai sinesdünentako bai eüskarari buruz. Hona, heben herrokatürik, urte batetik besteala hontü dütüan lanak.

- 1851 – *Jincoac gizonareki eguin pactoac*. Hori da debozione libürü bat. 36 urte züan.
- 1856 – *Jesus-Kristen Ebanjelio Saintia sen Mathiuren arauera*, Inchauspe aphezac Zuberouco uscaralat utzuliric Louis-Lucien Bonaparte Printziarentako.
- 1857 – Iturriagaren Elkarrizketak prestatü.
- 1857 eta 1883 – *Jesü-Kristen Imitacionia eta mundu hountaco huzkerien gutiestiaz*. Jadanik 1756an Marti Maister-ek, Ligiko erretor zenak agerrarazi züan Jesu Kristen Imitacionia. Bigerren agerraldi bat izan zen 1838an.

Prefosta, Inchauspek ezagützen züan eta düdagabe baliatü bere ültzülpe-arentako. Bena bere aberastarzüna ekarri zeion.

Hona batetik eta bestetik elki puska llibür bat:

Marti Maister

*Jesü Kristen Imitacioneaz eta mündü hountaco banitaten mespretxiaz
Eni jarraikiten dena eçtabila ulunpian, dio Jinco-Jaunac;
hoyec dira Jesusen hitçac,
çoagnez abisatiac beikira,
behar dugula haren eguitatia,
eta bicitcia (1) imitatu, nahi baguira eguiaçki arguitu izan,
eta uxumentu orotarik escantçatu.*

*Imitatçia erran nahi da beste
Batec hitcez eta obraz complitu
Dutian gucier jarraikitia eta
hen beren eguitia*

E. Inchauspe

*Jesu-Kristen Imitacioniaz eta mundu hountaco huskerien gutiestiaz
Eni jarraikiten dena eçtabila ulunpian, dio Jinko-Jaunac.
Horik dira Jesu-Kristen hitçac
çointzaz erakasten beiteicu
behar dugula haren bizitcia
eta eguitatiac imitatu (1), nahi baguira eguiazki arguitu eta
bihotçeco uxumentu orotarik libratu*

*imitatu erran nahi da araurtu,
uduritu, bezalacatu*

- 1858 – *Le Verbe Basque*. Hau lan handia izan da eta orano baliagarri da.
- 1858 – *Apokalipsiaren ützülpäna, züberotarez*.
- 1864 – Axularen *Gero* berrargitaratü züan. Atalen ordrea aldatü züan, us-te errandüra gordinak elki zütüan.
- 1866, 1872, 1875, 1885, 1902 – *Uscaldunaren guthunac*. Agertü zen ere 1946an, arrahounkirik, eta emendaturik. Hortan edireiten dira: otoitziak, Xhristi hounantzo biziteko bidiak. Mezako otoitze berheziak, bezperak, hilen ehorzteko ofizioa, ehortze eguneko meza, doktrina kirixtia llaburzki, Jesu-Kristen erranetarik eta kantika zounbait. Libürü hori gure etxeetan erabilten zen, orai düala hogeita bost bat urte orano.

1892 – *Le peuple Basque*: sa langue, son origine, ses traditions, ses caractères anthropologiques, Pauen eman züan mintzaldia, irailaren 12an, «Association française pour l'Avancement des Sciences» Congresoan. Hor aipatzen dü eüskararak mündü zabaleko hitzeki egite zerbait badüala, bena bereak ere badüüala; deklinabidea eta aditza oso bereziak dira; mintzaje güzietako ederrera da. Eüska-ra zen Espainako lehen bizizaleen mintzajea. Espainan bizi ziren ibertarrak eüskaldünak ziren. Ibertar horik Izkiribü Saintüetako Tubal, Noeren arrahaurraren, üholdetik landa zortürrik, ondokoak ziren. Gero agertzen düü ohidüra zaharrak, Jinko bakoitx batetan eüskaldüinen sinestea eta ürrentzean haien ariaren ezagügarriak.

1894 – *Maria Birjinaren hilabetia edo Mayatzian egun oroz egüiteko irakourraldiak Maria Virjina bizitze eta berthute ederren gainen*. Aldi oroz ipuin bat emaiten dü. Hor badira ere mezako otoitzeak eta beste otoitze herroka bat eta bezperak.

Gure gaztarroan elizan biltzen ziren eta apeza gabe irakurten zen hilabeteko egün oroz.

1897 – *Kantika saintiak*. Badira 142 kantika. Heben ere otoitzeak eta bezperak.

Antoine d'Abbadie ararteko, Inchauspek, lan zonbaitetako, Louis-Lucien Bonaparte Printzearen lagüngoia üken züan. Hala nola San Mathiuren ebanjelioren, Apokalipsiaren ützülpentetako, *Le Verbe Basque* lanarentako. Hona zer zioen 1857ko azaroaren 4ko *Le Courier de Bayonne* egünkariarik:

«Louis-Lucien Printzea bihar asteazkenareki Züberoaren ikustera abiatüko da. Gure bibliografo hoberenetarik batek, Inchauspe Jaun Apezak, sortzez lürralde hortakoak, ebilaldi hortan lagüntüko dü.»

Eta üngürüa egin züen, Larrainen gainti Otsagiartino. Ez beitzen bide honik Larranerat büriüz, hanko erretorat galtegin zeion ea ez leiteanez bide bat egin. Printzeari esker Larrainerako bidea zabaltü zen.

Ikusten dügün bezala, Inchauspek idazlan aberatsa egin züan. Erran behar da laneko albidat handia bazüala. Ez, haatik, lanealako baizik, bena ere apezküpütegiko akodiñetan edo beste zoinahi eginbidetan, orozgain apezzen alte jarri zelarik, prefetaren aitzia. Halere gizon apala eta ezta zen, bai apezküpüeki üken zütüan harremanetan edo eztabadetan, bai eta bere lan güzietan. Dubarat jaun apezari, 1890eko maiatzaren 26an, hau idazten zeion, Jauffret apezküpüak bere lanetik elki züalarik:

«Kurrinkarik gabe banoa; haxearen ützeke ez naitekean haizü, Jinkoak osagarria emaiten beiteit; bena besteek elkitzen beiteitae, botzik nago eta Jaunari eskerrak emaiten deitzot.»

Oro kontzapen zen, ihori ogenik ez egin nahiz, bena nola bakoitxari kausi eta bihotz eman bila. Hau ere zion ber Dubarat jaun apezari:

«Jakin ezazü ene bihotzak ez deizüla den gütien herrarik aipatzen deitazün eztabadagatik.»

Bena uste düet ez genezakeala behar bezala erran nor zen, berak bere ordeinü ezpiritüalean üzten deigün itxüra bezain ontsa. Onizegaineko etxeko sükalteko mürrüan, arren, hitz larriz hau tintarazi züan:

*Jincoaren grazia eta bakia
Hemen beti daudela
Alkar maitha, alkar lagunt, alkar egar
ez etxeki bihotzian herrarik
ez bekhaiteriarik
ez erran ihourtaz gaizkirik
ez behinere gezürrik
Izan ezti eta umil bihotzetik
Ahalaz beharrari eman sokhorri
Izan jinkotiar zühür eta langile
Hortan dago aberastartzun chahu eta segura.*

Gure aldetik, harro izan gitean holako gizon bat aipatüz eta goretsiz. Gurre artean izan bedi beti bizi. Idazle argi ere izan da, eüskalzale sühar. Haren ildotik gük ikas dezagün bide xüxenean ebiltzen eta Herriari indar hoberenak emaiten.